

133
2A

Prabhakara
Tika

133
2A

णविशिष्टं निर्णयं शास्त्रसारं ॥ सज्जनबुधजनानां प्रीतये संप्रवक्ष्ये स्वगमम
 लवृत्ते मंगलाशीर्वचोभिः ॥१॥ अहं के शवः निर्णयं प्रवक्ष्ये वदामीति ॥ किं ह्य
 त्वागणपतिभृगुपूर्वर्षी नूनमस्कृत्य विघ्नविनाशकत्वाद्द्रुणपतिग्रहणं ॥
 भृगोः सर्वेषां प्रगोत्रप्रवर्तकानां अग्रेसरत्वाद्द्रुगुष्टपूर्वग्रहणं ॥ अतो
 गजास्य भृगुपूर्वर्षी नूनमस्कृत्य । किं विशिष्टं निर्णयं । प्रवरगणविशि
 ष्टं । प्रवीयंते होत्रे धर्म्यभ्यां उत्कीर्यंते इति प्रवराः एषां गणाः संचाते विशिष्टं
 न च मस्कृत्य इत्यर्थः ॥ पुनः किं विशिष्टं शास्त्रसारं शास्त्रेभ्यः अन्यग्रंथेभ्यः स
 रः सारांशोयं स्मिं सत्वे मिति पुनः किं विशिष्टं सभगं शोभनोगमः प्राप्तिः प्रव
 राणां यस्मिं स इति ॥ कस्येति सिद्धये । सज्जनबुधजनानां प्रीतये । परोक्त
 र्षसहिष्णुवः सज्जना इति बुधाः श्रोतारः जनाः लोकः एषां प्रीतये मुदे
 इति मंगलाशीर्वचोभिः मंगलरूपाः आशिषः तद्वाक्यैरिति ॥ किं विशिष्टं

अ हैः मंगलवृत्तैः छंदः शास्त्रोक्तलक्षणयुक्तै रिति ॥ अथ यानधिकृत्य प्रवरा
 आन्मातास्तादृशानूनैकपंचाशद्वैणान्शाद्वैलविक्रीडितेनाह ॥ वर्गाः
 सप्त भृगोस्तथा के शशिनः १२ सर्वे गिरोजा पृथक् चत्वारो विवसिष्ठकस्य
 पगणा एको गणो गत्यजः ॥ विश्वामित्रगणादशैकरहिताः पंचादशैषां
 गणा अन्ये तश्च तलोत्रगोत्रनिचयाः कुर्वंतु वो मंगलं ॥२॥ आदौ भृगोर्व
 र्गाः सप्त ॥ सप्तगणाः इति ॥ अथां गिरोजाः अंकशनिनः एकानविंश
 त् ॥ अत्र वसिष्ठकस्य पगणाः पृथक् चत्वार इति पृथक् एकैकस्य
 चत्वार इति ॥ त्रयाणामेवं द्वादशगणा ज्ञाता इति ॥ अगस्त्यस्यैकः ॥
 विश्वामित्रगणादश ॥ एवमेषां सर्वे गणाः एकरहिता पंचाशत् ॥
 कौनयंचाशादिति ॥ अन्ये गणा अंतः एषां अंतर्भूता इति ॥ अत
 तस्मादत्रा असिं शास्त्रे गोत्रनिचयाः उच्यंते ॥ एतादृशाः गोत्रनि

२

सा

ध्याः गोत्रसंघाः चः मंगलं कुर्वे चित्पाराशीर्वी॥ तत्र तावद्गुपुर्वकसंज्ञा
 नेभेरा नाह॥ सर्वात्रात्राहा लविक्रीडित छंदः॥ एते भार्गवजा मरुग्य
 ऽगणावत्साहिषेणाभिदा सागोत्र्यमिथ एषु च त्रिषु चतुर्वर्गः॥ य
 स्का मित्रयुजो जोहि वैम्यशुनकाभिनेन्य गोत्रागणस्वेस्वेते सकुलाः सहैव भ
 गुया कुर्वतु वो मंगले॥ ३॥ भार्गवगणसप्तमिते जामदग्न्यादयः स्त्रयः यस्का
 दयः श्रुत्वारः॥ जामदग्न्या एते वात्स्याः॥ आहिषेणाः॥ विदाः॥ इति त्रयः॥ ए
 षु त्रिषु मिथः॥ परस्परं गोत्र्यं विवाहो नास्तीति॥ इतो न्यग्रंथात्तरोक्ताः॥ पुरोध
 सबैजव निमथिताश्चैव मते त्रयः॥ क्वचित् एषां पूर्वेषां वा विवाहः॥ बहु प्रसिद्ध
 धामावादाचार्यैर्नोक्ताः॥ चतुर्वर्गाः परे भार्गवा इति॥ परे उर्वरितोश्चतुर्वर्गाः च
 तुर्गणाः भार्गवाः॥ यस्कादयः॥ यस्काः॥ मित्रयुजः॥ वैम्यशुनकाः॥ इति॥ एते स्वे
 स्वगणस्य कीयवर्गसगोत्राः विवाहं नार्हति॥ परकीये विवाहमर्हति॥ यस्का
 मित्रयुजोः परस्परं विवाहः॥ एवमन्यत्राह्यं॥ पूर्वोक्तैः सहैषां विवाहः॥ उक्तं

पृ

॥ श्रीगणेशाय नमः॥ विद्या निनिधं मजतां मजे हंसस्त्री तये सद्र
 नैनादि विक्तये॥ पादारविंदं हृदयादिरविंदे सो ते त्रं पुंगल पु
 वाद्यः॥ १॥ गोत्रसिंधुः सुबुधीनां प्रज्ञासंगं करो नित्रा॥ के
 नापि नियतत्वेन तीर्थे तेन विचित्रितः॥ २॥ मत्स्यावतारेण
 यथा विदीर्य वेदाग्रहीताः सकुलाः परार्थं॥ तथा यमालो
 ड्य च के शवेन देवज्ञवर्येण कृतो जलभ्यः॥ ३॥ प्रभाकर
 विदिज्ञेन क्रियते क्षरशोकरं॥ आख्यायकेशवकृतिः सु
 गम्योऽत्यमनीषिणा॥ ४॥ तत्र तावत्के शवदेवज्ञः निवि
 द्धपरि समाप्त्यर्थं शिष्टाचारप्रतिपादनाय मात्किनीष्ट
 तेन चिकीर्षितं मंगलं प्रतिजानीते॥ गणपतिभृगुपूर्वार्धं निमस्कृत्य प्रवरा

नू॥ बहुवेक्षसे देशानामानि। श्यादः बालनृणाम्। त्रास्तिशङ्कः॥ शादलहरितेदे
शानाम॥ पङ्कोस्यास्तीति यंकिलः॥ कर्दमसहिते देशानाम॥ अनुगताः आयः आ
त्रित्यनूयं॥ जलप्रांतस्थलप्रातम॥ आपाकर्षितियं देशांसाः॥ कषहिसायां॥ ज
लप्रायदेशानामानि॥ शार्करा अत्रास्ति शार्करा॥ शार्करिलश्च शार्करावेदेश
स्थेवनामानि॥ शार्करवन्मात्रवृत्तिरस्ति शार्करा॥ शार्करादिवत्॥ शार्करानामा
नि॥ एवं सिकतावृत्तिदेशो आदिमौ द्वौ शब्दौ अथरौ इति चत्वारः शब्दाः
नैयौः॥ कथं सिकता सिकतिलः इति द्वौ॥ तद्देश एव सैकतः॥ सिकता
वान्॥ इत्यत्र रौ शब्दौ सिकतावन्मात्रवृत्ती॥ नदीमाते वयस्यसः॥ नदीमा
तृकः॥ नद्यंबुसंपन्नव्रीहिपालितदेशानाम॥ देवोमाते वयस्यसः॥ देवमातृ

दि. अ.

कः॥ वृष्टं वुसं पन्न श्रीहिपालितदेशनाम॥ शोभनो राजायस्मिंसः राजन्वान्॥ लि. ६१
राजा अत्रास्ति राजवान्॥ राजवंशनाम॥ गवः यत्र तिष्ठंति गोष्ठः॥ गति
निवृत्तौ॥ गोस्थाननाम॥ गवः यत्र प्राक् आसते तत् गोष्ठीनं॥ पुरातने गो
स्थाननाम॥ परितः सरं त्यत्र परिसरः॥ स्तुतौ॥ ग्रामादि सम्यक् पिश्रुना
म॥ सन्वति मृत्पाषाणादि त्रिसेतुः॥ विभूवं धने॥ अल्पेति निर्वायते प्रवाहः॥
अनेमेति आलिः॥ अलिनिवारणे॥ वामेः पाणिभिः॥ लूयते वामलूयः॥
लूयच्छेदने॥ वामलूरुतिपाठे॥ वामैर्भोगिभिरुत्थिते वामलूयः॥ ला
आदाने॥ वामनः प्रवेक्षानमस्त्यत्र नाकुः॥ नमु प्रहेलेशब्दे च॥ वलंति प्रापि
नोत्र वल्मीके॥ वलसंचलने॥ वल्मीकनामानि॥ अयं तेनेनेत्ययनं॥ अयपय

राम
३

गतौ ॥ वर्तते अनेन वत्सा ॥ मार्गयति अनेनेति मार्गः ॥ मार्ग संस्कारगुणः ॥ अ
र्धं त्यत्र अध्या ॥ अर्धगतौ याचने च ॥ अयतेत्र वा अध्या ॥ अदभक्षणे ॥ पथं
ति अनेनेति पंथाः ॥ पथगतौ ॥ पननीति वा पंथाः ॥ नकारांतः ॥ वृत्तुलगतौ ॥
वद्यते वद्या ॥ पदगतौ ॥ सरंति अनया स्मृतिः ॥ सरणिश्च ॥ सृगतौ ॥ वझां ह
न्यते पथतिः ॥ हनहिंसागत्योः ॥ पदमत्र दृश्यते वद्या ॥ वर्तते नया वत्सानि ॥
एके कतिपये पदालक्ष्यं ते स्यामित्येकपदी ॥ मार्गनामानि ॥ अतिपृज्यः ॥ वं
थासु पंथाः ॥ स चासौ पंथाश्च सत्पथः ॥ अर्चिना धनामानि ॥ विरुद्धः अध्वो
व्यध्वः ॥ दुष्टः अध्वानुरध्वः ॥ विरुद्धः पंथाविषयः ॥ कुत्सित अध्यांकद्व्या ॥
कुत्सितमार्गनामानि ॥ वंथानसति अपंथाः ॥ अपथंच ॥ मार्गाभिसरना

अ. द्वि.

४

नामनी ॥ शृगवन्नादिगाश्रितैर्मार्गेरटतिशृंगाटकं ॥ उत्सावेशृंगैर्जनाः ॥ अ
टपटगतौ ॥ चतुर्णां पंथा समूहश्चतुष्पथं ॥ चतुष्पथनामानि ॥ अगताः अ
तरेणग्रामादयः अस्मिन्निति प्रांतरं ॥ दूरशोध्यानाम ॥ कस्य डलस्य
अंतं समीपं मृच्छति कांतरं ॥ ऋगतौ ॥ गवोः ॥ क्रोशर्योयूतिर्गव्यतिः ॥
क्रोशयुगनामानि ॥ नलते खिद्यते अनेन नलवः ॥ नलबंधने ॥ चतुः शतहस्ता
ग्रमायनामानि ॥ घंटावतांगजानां पंथाः ॥ घंटापंथः ॥ सम्यक् सरंत्यनेने
तिसंसारिणिः ॥ राजामार्गे नामानि ॥ इति श्रीमंगलकामयष्टदोषाध्यायसू
नुलिंगेष्वाख्यसूरिविरचितायाममरकोशपदविवृतौ भूवर्गः ॥ पूर्यते जनैरिति
शः पुरीच ॥ आयशब्देरेपांतस्त्रीलिंगः ॥ शूपा लनपूराण्याः ॥ नगाः संत्य

लिं.

राम

४

स्मृत्यर्थसारे ॥ यस्मात् मित्रयुजो वै न्याः शुनकाप्रवरेक्यतः ॥ स्वं सं हित्वा गणं सर्वे विवहे
 युः परावरे रिति ॥ तथा श्रीधरीये ॥ सप्तर्षिर्व्यतिरिक्तत्वात् ॥ काद्याभार्गवा अ-
 मी ॥ विवाहाश्चासगोत्रत्वात् सर्वत्र स्वगणं विना ॥ अथांगिरसानूनंदचंद्रमितानि
 धीयते ॥ अष्टावांगिरसा ॥ गौतमत औतथ्यः सगोत्रागणास्युराद्रुगणवामदे-
 वबृहदुक्थाः सोमराट् कक्षिवान् ॥ एवं दीर्घतमाः सगोत्रजचतुर्वेगा भरद्वाजतो-
 रौक्षो गर्ग गणो ग्निवेश्य इति ते कुर्वे ॥ ४ ॥ आंगिरस्य सर्वत्र व्यापकत्वादां गिरसा स
 दित्युक्तं ॥ एषां आंगिरसः प्रथम इति ॥ तत्र गौतमा द्यष्टकं ॥ गौतमः १ औतथ्यः २
 राद्रुगणः ३ वामदेवः ४ बृहदुक्थाः ५ सोमराट् ६ कक्षिवान् ७ दीर्घतमाः ८
 इति ॥ इदं परस्य रं विवाहं नाहंति ॥ कुलैक्यात् ॥ एवं भरद्वाजः १ रौक्षः २ गर्गः ३ अ-
 ग्निवेश्यः ४ इदं च दृष्टं अन्योन्येन विवाहं हंति ॥ ४ ॥ अथ केचन गिरसा सगणा
 नाहं ॥ कण्वः संस्कृतिविष्णुवृधरित्ताः स्युर्मद्गुलोथोकपिः सप्तैते पृथक् पृथक् आं

गिरसकावर्गः स्मृताः केवलाः ॥ स्वेवर्गे च सगोत्रतैषु न परेणाथो गिरोज्जाग
 णाः सर्वेषां गिरसे न स प्रवरिणः कुर्वन्तु वो ॥ ५ ॥ केण्वः १ संकृतिः २ विष्णु
 वृक्षः ३ हरितः ४ सुदुलः ॥ ५ ॥ कपिः ६ पृषदश्वः ७ एते सप्त केवला गिर
 साः कथिताः ॥ एतेषां स्वगणो सगोत्रता अविवाहः ॥ परस्वर्गेण भिन्नगोत्रः ॥
 सर्वेषां मे आं गिरोगणाः ॥ आं गिरसे न स प्रवरिणः एकगोत्रा इति ॥ गौत
 मभारद्वाज केवला गिरसानां परस्परं विवाहोस्ति ॥ तथा चोक्तं पारिजाते ॥
 गौतमस्या अणा अष्टे ये तथो गिरसे गणाः ॥ भरद्वाज चतुर्णां तु विवाह-
 स्यात्परस्परं ॥ श्रीधरीये ॥ सप्त विव्यतिरिक्त्वा केवला गिरसस्त्वमी ॥
 विवाहोऽश्वासगोत्रत्वात्सर्वत्र स्वगणं विना ॥ ५ ॥ अथात्रिवसिष्ठकश्यप
 गणान् ब्रह्मदशसंख्यानाह ॥ चत्वारोऽत्रिमुखा गविष्ठिरबहूतं कौलथामं

अ

४

कौशिकः ५ अजः ६ अधमर्षणः ७ धनंजयः ८ रोक्षिकः ९ इन्द्रकौशि-
कः १० एवं दश विश्वामित्रगणज्ञेयाः ॥ इमे दश अन्योन्यं परस्परं सगो-
त्राः विवाहाहोः न भवन्ति ॥ ७ ॥ इत्येकोन पंचाशद्व्यानां सगोत्र्या सगो-
त्रविचारः ॥ अथैतेषां विस्तारः ॥ अथानंतरमेतेषां विस्तारः अंतर्ग-
णाः कथ्यन्ते ॥ तानाह ॥ सावर्णिच्यवनाश्रुवानकविदाः प्राचीनयुक्-
पाणिनिर्मार्कण्डेयकवत्सवाल्मीकि सुखासांडव्यकांकायनाः ॥ मंडू-
कोर्ववृकेतशाथनवटानूपाध्विषिणाः सगोत्रेण भार्गवजामदग्न्यज-
गणत्रयस्तुवोमंगलं ॥ ८ ॥ अथैरिंद आर्षे ॥ आर्षेयंच प्रवराः ॥ उक्तं ज्यो-
तिर्विरसूर्यः ॥ द्विजास्ततः स्वर्षि मवंहि गोत्रं तत्स ॥ तति स्यात्प्रवराभि-
धानाः ॥ गोत्रप्रवर्तकस्य मुने व्यावर्तको मुनिगण इति ॥ ज्योतिर्निब-
धे ॥ समान प्रवरांकन्यां सपिंडांचैव गोत्रजं ॥ नेवतां वरयेत्प्राज्ञो

४

मातृवत्परिकीर्तिता ॥ सगोत्राय दुहितरं न प्रदद्यादित्यापस्तम्भैः ॥ असमान-
प्रवरे विवाह इति गौतमः ॥ अतः प्रवरा उच्यन्ते ॥ अत्रान्यर्थे श्वत्तुर्विशतितमव-
तेनेषां प्रवरसंख्योक्ता ॥ आद्या भार्गवजामदग्न्यजगणत्रयप्ररोक्षास्तथा-
भारद्वाजजगर्गजाश्रवाकपयेयिशौंगशौशीर्यकाः ॥ कक्षीवान्प्रवरा असीषु-
विहिताः पंचत्रयोन्यर्थियुक्तेकः कौत्सवसिष्ठकेचरत्नकेकु ॥ ९ ॥ अत्रय-
रिभाषा ॥ एकोपि च मुनिर्यत्र प्रवरे द्यानुवर्तते ॥ सगोत्रास्ते मिथो ज्ञेया-
भृगुरंगिरसंविना ॥ च्यवने गौतमो गस्त्यो भरद्वाजो विक्रययो ॥ विश्वामि-
त्रो वसिष्ठश्च यद्वृषो प्रवरेष्वमी ॥ वर्तते सगोत्राः स्युरिति ॥ तथा प्रवरमंज-
री ॥ पंचान्यानां त्रिषु सामान्यादविवाहस्त्रिषु द्वयोः ॥ भृग्वंगिरोगणेष्वेवं
शेषेष्वेकोप्यवाशयेत् ॥ सागस्त्यस सत्क्रषयः ॥ तदयत्त्यंगोत्रं ॥ गोत्रलक्षणं

ते

आचार्येण पुनर्वाच्यं च सुते ॥ विकल्पप्रवर्तनोक्तं ॥ ८ ॥ विकल्पप्रवर्तनोक्तं ॥ ८ ॥ विकल्पप्रवर्तनोक्तं ॥ ८ ॥ विकल्पप्रवर्तनोक्तं ॥ ८ ॥

निः २ मार्कंडेयः ३ वत्साः ४ वाल्मीकिः ५ इमेवसाः ६ एषांप्रराः ॥ भार्गवच्यावनाप्रवानोर्वः ॥ १ ॥

नियतं नास्ति ॥ किमु पूर्वेषां परेषां सप्तर्ष्यश्च मागस्तीनां ॥ गोत्राभावितायावसिष्ठा
दीनां पूर्वभाविताया गोत्रमुक्ते ॥ गोत्रपरंपराप्रसिद्धं ॥ अत एव स्मृत्यर्थसारे ॥ १ ॥
प्रवरैक्या देवात्रा विवाहः ॥ ८ ॥ इदं परिभाषासंमतं बहुग्रंथसंमतं च ॥ इ
दमेवाचार्यै रंगीकृत्य निर्यायः ॥ कृत इति ॥ मातृगोत्रनिर्णयेने हेव्यते कलि
वर्ज्यत्वात् ॥ तथा माध्यंदिनीयानामेव ॥ मातृगोत्रमाध्यंदिनीयामपुत्राया
श्चेति सत्याषाढोक्तेरिति ॥ केचिदेतदपि दूषयन्ति ॥ निर्मूलत्वात् ॥ अथ
प्रकृतमतुसरामः ॥ विद्वानां ॥ सावर्णिः १ च्यवनः २ आप्रवानः ३ बिदा इति ॥
एषांप्रवाराः ॥ भार्गवच्यावनाप्रवानोर्वैवेदेति ॥ भार्गवोर्वैजामदग्न्येति
वा ॥ मांडव्यः १ काकायनाः २ मंडूकः ३ और्वः ४ वृकः ५ ॥ एते शायनः ॥ ६
वटः १ ७ ॥ अनूपः ८ आर्क्षिषेणा ९ इति ॥ एषांप्रवाराः ॥ भार्गवच्यावना

अथो आनंतयेण ॥ वसिष्ठकौंडिन्यपाराशरोपमन्यवराजचतुर्भित्तोवसिष्ठगणः ॥
करयवैश्वनेभुवशांडला इति च सारः ॥ १ ॥ करयगणाः ४ ३

गलोथो कौंडिन्यपाराशरोस्त्युसैपैमन्यवैवसिष्ठादृषाः ॥ १ ॥ रैभ्योनेधुवशांडि
लावितिचचत्वारोगणाः करयपादेते स्वस्वचतुष्टये समकुलाः कुर्वतु ॥ ६ ॥
अत्रिः १ गविष्ठिरः २ बृहत्तकः ३ मंगलः ४ एवं चतुर्भित्तोत्रिगणाः ॥ एते स्व
स्वचतुष्टये स्वीयस्वीचक्षे समकुलाः एकगोत्राः भवन्ति ॥ करयग
णं पंचकमन्या निबंधेषु पंचमस्य पंचमस्य द्यामुष्यायणत्वादत्रा
चार्यैर्नैव्यन्ते ॥ एवं सर्वत्र ज्ञेयं ॥ श्रीधरीये ॥ करयपा ७ ॥ सिताः
करयपानुवृत्तिविलापिते ॥ अहर्वसिष्ठ संज्ञाश्च सगोत्रत्वेन नान्य
युः ॥ ६ ॥ विश्वामित्रदशगणानाह ॥ ज्ञेयापौरुषका मकायनकता
स्त्युरोहिणः कौशिकश्चाजारव्यस्त्वचमर्षेण स्थिगणा धानं जायैरो
क्षकः ॥ विश्वामित्र इन्द्रकौशिक इमेन्या न्यसगोत्रादत्रैको गस्त्यस्य गणः
सगोत्र इति लेकु ॥ ७ ॥ १ ॥ प्ररुक्ः १ कामकायनः २ कृताः ३ रोहिणः ४

अथ

३

पैः

प्रवानार्हिषेणानूयेति ॥ भार्गवार्हिषेणानूयेति वा ॥ एषां भार्गवजामदग्न्य
जगणत्रयी सगोत्रायेकगोत्राः प्रवरसाम्यात् ॥ ६ ॥ इति भार्गवजामदग्न्य
जवत्सादिगणत्रयमुनयः ॥ अथ यस्कादिगणचतुष्टयमुनयः ॥ यस्का
बाहुल्यबाल्यजैमिनि स्रुवाजैवन्तिसाविदसाशालंकायनवीतहव्यकसुखा
मौनाश्रयमौकाः ॥ वर्गं भार्गवयस्कजैचभृगुणैतैस्युः सगोत्रामिथोभा
गव्येष्यसगोत्रिणः परगणे कुर्वन् ॥ ११ ॥ यस्कः १ बाहुल्यः २ बाल्यः ३ जैमिनिः ४
जैवन्तुः ५ साविदसः ६ शालंकायनः ७ वीतहव्यः ८ मौना ९ मौकाः १० बाधू
लः १ इति ॥ भार्गवयस्कजैस्मिनाणेभृगुणासहउक्ताः इमे मिथः अन्ये
न्यं सगोत्राः समकुलाः इति ॥ भृगुगणेपि परगणे यस्कादन्यसमूहेऽ
सगोत्रिणः विवाहमिच्छन्ति ॥ प्रवराः यस्कानां भार्गववैत हव्यसाविद

सेति ॥ अन्यगणत्रयं ॥ १० ॥ वर्गो गार्त्समदः सहोत्रशुनकाद्यः शौनकोयं परश्वे
ताः पार्थक्येन्यका अथ परः स्यान्मित्रयुग्देवरा ॥ वाध्यभारव्य इमे
त्रयोपिसभृगोस्वेस्वेसगोत्रागणेत्वेकस्मिन्नसगोत्रिणः परगणे कुर्व
तु ॥ ११ ॥ गृत्समदस्यायं गार्त्समदः गण इति ॥ होत्रशुनकः स आद्यः ॥
प्रथम इति ॥ परा अन्यः शौनकः प्रवरः एकः शुनकेति । गार्त्समदेति वा ॥
दो वा ॥ भार्गवा गृत्समदेति वा ॥ त्रयो वा ॥ भार्गवशौन होत्र गार्त्समदेति ॥
भार्गवशौनक गार्त्समदेति वा ॥ अत्र ग्रंथात्तरे पारिजाते ॥ उभे गोत्रे गृत्
समदः । शौनको भार्गवा द्वय इति । निर्णयसिंधौ एत एव श्रेयता इति ॥
अथ मित्रयुग्देवदः । दिवो दास इति प्रवराः ॥ भार्गववाध्यवैश्वदेवो दासे

रेहकथिताः येषां गिरो गौतमाद्या अष्टैव सगे त्रिणो मिथ इमे कु० १२५ को
 मंडः १ औशनसः २ ध्रुवः ३ ओशिजः ४ शरद्वंदः ५ अजिगंधः ६ अरुणिः ७ तः
 हेरण्यः ८ कुमारवत्यः ९ वगुहः १० कारेणुपालः ११ आयास्यः १२ अभिजि
 ताः १३ अष्टावांगिरसादितिये पुरापूर्वकथिता इह ते पिगण्याः एव सर्वे पि
 अष्टैवांगिरो गौतमाद्याः मिथः अन्योन्यं इमे सगे त्रिसादितिये पुरापूर्
 वकथिताः एककुला भवन्तीति ॥ अथेषां प्रवराः ॥ कौमंडानामांगिरसो
 तथ्यकक्षीवान् गौतमकौ ॥ इति ॥ आंगिरसो या स्योशिजश्च गौतमक-
 क्षीवतेति ॥ आंगिरसो जिशिजश्च काक्षीवतेति वा ॥ औशनसानां त्रयः ॥
 आंगिरगौतमोशनसेति ॥ औशिजानां त्रयः ॥ आंगिरसो जिशिजश्च काक्षी
 वतेति ॥ शरद्वतां त्रयः ॥ आंगिरसगौतमशरद्वतेति ॥ राहूगणानां गिरस

आंगिरसो नाम देवोति ॥ यगौतमेति ॥ इह दुष्पानां ॥ आंगिरसबर्हिदुवम्भ
 गौतमेति ॥ कारेणुपालानां ॥ १४

राहूगण्यगौतमेति ॥ वामदेवानां ॥ आंगिरसगौतमकारेणुपालेति ॥ कक्षी
 वतां ॥ आंगिरसो तथ्यगौतमोशिजश्च काक्षीवतेति ॥ दीर्घतमसं ॥ आंगिरसो
 तथ्यकाक्षीवतगौतमदीर्घतमेति ॥ क्वचिदन्यद्वयं ॥ राघुवानां ॥ आंगि
 रसरघुवगौतमेति ॥ उत्तथ्यानां ॥ आंगिरसो तथ्यगौतमेति ॥ उर्वरिता
 नामेवमेव ॥ इत्यांगिरसगौतमाद्यष्टगणमुनयः ॥ अयास्याद्या गौतमा
 रथ्यास्तत्तर्वित्सगोत्रकाः ॥ पंच त्रिप्रवराद्येतेन विवाद्याः परस्परं १ ॥ अथ
 भरद्वाजाः ॥ बर्हिस्त्यक्तशक्तिदेवमतयोमामंडसंख्यायनाः शै-
 बांधनधूममातवचसाः स्तंबाहू सर्वकपिः १ शौंगाः कापिलकौ डिलयडुवि
 ताः प्राक्चांगिरोजा भरद्वाजा स्तत्रचतुर्मिताः समकुलाः कुर्वुः ॥ १३ ॥ बर्हि
 स्त्यत्यः १ शक्तिः २ देवमतयोनाम मिथुनमतयः २ वर्षीवा ॥ मामंडः १३ सा

ख्यायनः ॥ ४ शैल्याः ५ वांदनः ६ धूमः ७ मातवचसः ८ स्तंबाह् सर्वकथिः ॥ कपी
 विगणो संतेतौ ॥ गींगाः १० कापिलाः ११ कौंडिलाः १२ प्राकृष्टव्येचत्वारः ॥ अ
 गिरोजाः भारद्वाजाः बलुर्मिताः प्रोक्ताः तेष्वत्रगण्याः ॥ एवमस्ताः स-
 मकुलाः एकगोत्रा इति ॥ अथेषां प्रवराः ॥ भारद्वाजाः त्रिप्रवराः ॥ आंगि
 रसभारद्वाजे बार्हस्पत्यभारद्वाजेति ॥ गर्गाणां ॥ आंगिरस्यैव न्यगौर्येति ॥
 अंत्ययोर्व्यत्ययोवा ॥ भारद्वाजस्यैव न्यगौर्येति वा ॥ आंगिरस्यैव तिरकापि भुवे
 ति वा ॥ अक्षाणां कपिलानां च ॥ आंगिरस्यैव बार्हस्पत्यभारद्वाजवांदनमातव
 चसेति पंच ॥ आंगिरस्यैव वांदनमातवचसेति ॥ त्रयोवा ॥ कपीनां ॥ आंगिर
 सामहीनवोरुक्षयसीति त्रयः ॥ आत्मभुवां ॥ आंगिरस्यैव भारद्वाजबार्हस्प
 त्यमंत्रवरात्मभुवेति पंच ॥ इदं त्रयं क्वचित् ॥ एषामन्योन्यमविवाहः ॥ उक्त

ति ॥ उक्तसंगृहे ॥ बाध्यश्चो मित्रायुग्यो द्वे गोत्रे भार्गवनामक इति ॥ इमे
 त्रयोपि भृगुयुते एकस्मिन् स्वीयगणेषु गोत्राः परगणे भिन्नगोत्रा इ
 ति ॥ पूर्वमपि दिव्याख्यातं ॥ अन्यशास्त्रे अधिकगणद्वयमुक्तं वेद
 विश्वज्योतिषे ॥ प्रवराः ॥ भार्गववेदविश्वज्योतिषेति ॥ शाठरः माठ
 रः प्रवराः ॥ भार्गविशाठरमाठरेति ॥ इति भार्गवजयरकादिगणचतुष्टय
 मुनयः ॥ श्रीधरीये ॥ वत्सा विदा वी आष्टिषेणायस्का मित्रयुग्वेन्य
 काः ॥ रुनका इति सप्तैते मवंति भार्गवा गणा इति ॥ इति भृगु
 णाः सप्तनिर्णयिताः ॥ ३१ अथांगिरस्यगोतमः ॥ ॥ कौमंडेश
 नसौ ध्रुवो शिज शरद्वता जिगंधारुणि हेरण्यस्तकुमार
 वत्यकगुणः कारेणुपालादयः ॥ आयास्याभिजिताः पु

श्रीधराचार्यैः ॥ भारद्वाजांश्च नान्योन्यं पंचत्रिवराः कृताः ॥ शौंगास्तथा भारद्वाजै वि
श्वामित्रैर्धनं जये रिति ॥ इत्यांगिरस भारद्वाजादि दिगणचतुष्टयमुनयः ॥ १३ ॥
अथ केवलं गिरसः ॥ वर्गो माषणवा दरायणराटाय भद्रणामंडणस्तुंदाघा-
स्त्रसदस्यसात्यपुरुकुत्सावृक्षविष्टोरयं ॥ वैरूप्याश्चरथीतराश्चष्टषदश्वा
अष्टदंष्ट्राह्वयस्वातंत्यांगिरसादुमेदिगणाः कुर्वंतु ॥ १४ ॥ माषणः १ माषणे
वर्गः १ ततः ॥ वादराणायणः २ शठः ३ भद्रणः ४ मंडणः ५ तुंदः ६ आघः ६ आघः
राष्ट्रेनैतैः ॥ त्रसदस्यः ७ सात्यः ८ सात्यकिः ९ अत्र केचिद्विरिति ॥ पु
रुकुत्साः १० इति वृक्षविष्टोरयंगणाः ॥ विरूपः वैरूप्यः १२ रथीतरः ३ षट्
षदश्वाः ४ अष्टदंष्ट्राह्वयः ५ इमेदिगणाः १ स्वातंत्या आंगिरसादुति ॥ १४ ॥
कर्तव्या कर्तव्य निर्णयः पूर्वोक्त एव ॥ वर्गो यंहस्तिताश्च भीमगवकुत्साः
पिंगमां धातुकाः शांखा आं विरिषाश्च दर्भकुत्सा ये यौवनाश्चा अथो ॥ १५ ॥

क्षेयाश्चमहीयवाश्चक पितो थोघोरकण्वा अजमीटाः कण्वत आंगिरस्य
पिगणेत्रेयस्तवामंगलं ॥१५॥ हरितादृगोयमित्यनेन हरितामिधानः ॥ आ
रोहरितः १ भीमः २ गवः ३ कुत्साः ४ पिग ५ इति पिंगलः ६ मां धाता ६ श
रवः ७ आंवरीषः ८ दर्मः ९ कुलस्यापत्यं कौललः ॥ १० ॥ यौवलाब्दा ११ इति
अथोकपिगणः ॥ कपिः १ रुक्षेयः २ महीयवः ३ इति ॥ अथोघोरकण्वाः १
अजमीटीः २ कण्वगणा इति आंगिरसी गणत्रयी अपि इयं मंगलं मंगला
य अस्तु ॥ अत्र विभक्तिविर्यासः ॥ अथेषां प्रवरा ॥ विष्णुवृक्षानां ॥ आंगिर
सतेति पौरुकुत्सत्रसदस्येति ॥ हरितानां ॥ आंगिरस आंवरीष यौवनाश्चेत्
ति ॥ आघोमां धातावा ॥ रथीतराणां ॥ आंगिरसवे रूपरथीतरेति ॥ आंगि

३

१०

भार्ग्यर्ष्वमौदुल्येति॥तास्यभार्ग्यर्ष्वमौदुल्येतिवा॥संस्कृतीनामग्रेवक्ष्यामः॥
इतिकेवलांगिरससप्तगणमुनयः॥अथात्रेयाः॥कौड्याःशुशुपालशैल
सकलत्रेयास्तथासुलार्यावार्यास्तृणबिंदुमंगुलिगणाःपूर्वातिथीइ
तिथी॥द्रोणोद्दालकिपौ०ष्यिवारुणकशौड्यादिकाश्छागलाश्चत्वारो
त्रिगणाः३सगोत्रिणइमेकुर्वे०११कौड्याः१शुशुपालः२शैलः३सकल
त्रेयाः४इति॥नीलात्रेयाः१श्वेतात्रेयः२रयामात्रेयः३महात्रेयः४गौरात्रेयः५
अरुणात्रेयः६प्रथमात्रेयः७यात्रेयः८चंडात्रेयः९इत्यादि॥पूर्वाति
तिथिः१इंद्रातिथिः२द्रोणः३ओद्दालकिः४वैशिकः५वरुणः६शौड्यः७
छागलः८पूर्वोक्तःश्चत्वारोपिइमेअत्रिगणस्थाः॥एषामर्षियाः॥उगद्या

१०

सगाविष्टिरेति॥आत्रेयाणाविष्टरपौर्वातिथीतिवा॥वाङ्मनानामात्रेयार्चनानसा
इति॥मुद्रलानामात्रेयार्चनानसपौर्वातिथेति॥१

प्राणा॥अत्रेयार्चनानश्रवावाश्वेति॥गविष्टिराणां॥आत्रेयार्चनान
ति॥२येति॥कचित्तु॥अथितीनामोत्रेयार्चनानसातिथेति॥धनंजयानामा
त्रेयार्चनानसधानेजयेति॥सकमंगलानामात्रेयसोमंगलश्रवावाश्वेति॥वासर
थ्यैजवापानामात्रेयार्चनानसातिथेति॥तृतीयोगाविष्टिरेतिवा॥विकल्पा
नसकमंगलानामेतएव॥इत्यत्रिगणचतुष्टयमुनयः॥अथवसिष्ठाः॥आसं
इप्रमदाभरदसहिरप्याश्रमांध्यंदिनाःसांख्याओपगवाश्चलायनवशाःसां
ख्यायनानृक्षराः॥येमैत्रावरुणाश्चसोपदिंसुखागोण्यावसिष्ठापुराचत्वारो
गदिताःसगोत्रिणइमेकु०॥१८॥आसः१इंद्रप्रमदः२आभरदसः३हिरं

क्ष

२ सांख्यायनः १ अक्षराः १० मैत्रायणः ११ सौपटिः १२ गोण्याः १३ गोपायन इति २
 गोत्रप्रवरः ११
 ४ माध्यंदिनः ५ सांख्याः ६ सत्त्वा इति ॥ औपगवः ७ आश्वलायनः
 वशाजप इति ॥ पुरागणपाठे वसिष्ठत्रये चत्वार उक्तास्ते पि इमे च सगो
 त्रिणः समकुलाः ॥ अथेषां प्रवराः ॥ वसिष्ठानामेकः १ वासिष्ठेति ॥ वासिष्ठे
 इ प्रमद आभरदू स इति वा ॥ कुंडिनानां वासिष्ठमैत्रायणकोडिन्येति ॥ उ
 पमन्यूनां वसिष्ठे इ प्रमदाभरंस्विति ॥ स अंत्यो व्यत्ययो वा ॥ पाराशर्यो
 वासिष्ठशाक्त्युपारादायेति ॥ इति वसिष्ठगणचतुष्टयमुनयः ॥ अथ कश्य
 पाः ॥ वैशंपायनदेवरातवठराः पैठीनसिर्भागुरिर्धन्यं तयै सितै न शायनसु
 राः सौजामिः गायनाः ॥ ये वत्सारसुमेधसः शुचिभरीं चिदेवलाः कश्यपाश्च ४
 चत्वारश्च पुरोदिताः समकुलाकुर्वे ॥ ११ ॥ वैशंपायनः १ देवरातः २ वठरः ३
 पैठीनसिः ४ भागुरिः ५ धन्यं तयै ६ असितः ७ ऐतशायनः ८ सुरः ९ सौज

॥ ११ ॥

रसधारक एवेति वा ॥ कपीनां ॥ आंगिरसमहीयं वस्तु क्षयसेति ॥ परस्पर
 मेषामविवाहः १५ ॥ भार्ग्यश्चार्णवकत्रिवेदे कषभास्ताक्ष्ये अयं मुद्गलाच्छे
 बुस्तंडिकपूतिमाषशिवुगव्याघ्राघ्रिगोरीवताः ॥ स्वाकृत्या क्वितिकेव
 लांगिरसकाः ॥ स्वेस्वे गंगे सैते तेऽप्यसगोत्रिणः परगणे ॥ कु ॥ ११ ॥
 भार्ग्यश्चः १ अर्णवः २ त्रिवेदः ३ कषभः ४ ताक्ष्यः ५ अयं मुद्गलादिति ॥ पं
 चम्या मुद्गलगण इति ॥ अथ सांकृत्याः संकृतिगणाः १ संकृतिः २ शंभुः ३
 तंडिकः ॥ ३ पूतिमाषः ॥ ४ शिवुगः ५ व्याघ्राघ्रिः ६ गौरीवतः ७ इमे केव
 लांगिरसः स्वेस्वे गंगे सैते ते एकगोत्राः ॥ परगणे असगोत्रिण इति ॥ उ
 द्यान्मूलं पूर्वमेवोक्तं ॥ प्रवरानाह ॥ मुद्गलानामार्षयास्त्रयः ॥ आंगिरस

मिनि १० गागायनः ११ वत्सारः १२ सुमेधाः १३ शुचिः १४ मरीचिः १५ देवलः १६ क
श्यपाद्ये पुरोदिताश्चत्वार एव सर्वे समकुला इति ॥ एषा प्रवराः ॥ कश्यपानां का
श्यपा वत्साराः सितेति ॥ निधुवाणां काश्यपा वत्सार नैधुवेति ॥ रेभाणां काश्यपा
वत्सार रैभ्येति ॥ शंडिलानां काश्यपा वत्सार शंडिल्येति ॥ एषां तृतीयो देवलासि
तो वा ॥ तृतीयो सितो देवलो वा ॥ शंडिला सितो देवलोति ॥ काश्यपा सितो देवलोति वा ॥
श्रीधरः ॥ काश्यपा असिताः कश्यपानुवृत्तिविलापिते ॥ अहर्वसिष्ठसंज्ञाश्च सगोत्रत्वे
न नान्वयः ॥ १९ ॥ इति कश्यपगणचतुष्टयः ॥ अथागरस्याः ॥ सारात्सोमत इधमयज्ञत इ
मेदर्भाश्च साभान्थावाहा षट्चतदादयोऽत्र मुनये दाढ्यं च्युताः क्षत्रियाः ॥ ऐलाद्या
श्च पुरूरवा अथ विशोभालदेनाम गलासर्वे गिरस्य कुलाः सगोत्रिण इमे कु ० २० ॥
सारादिति ॥ सारश्चादग्रे पुरतः वाहश्चाद् इति सारवाहेति जातं ॥ एवमिमे जा

हाः
 ताः षड्वर्गैः ॥ दोते दयस्ते षड्वाहाः ॥ आदिर्येषां तथाभूताः मुनयः ॥ अत्र कथ्यते ॥
 पूर्वेषु षड्वाहाः ॥ सारवाहाः ११ सोमवाहः १२ इधमवाहः ३ यज्ञवाहः ४ दर्भवाहः ५ सां
 भवाहः ६ दार्यच्युतः ७ क्षित्रियः ८ एलाद्याः ९ पुरुखाः १० विशः ११ वैश्याः १२
 भालेदनाः १३ मंगलाः १४ इमे सर्वे ५ गस्त्यकुलाः सगोत्रिण इति ॥ प्रवरः १ तत्र =
 अगस्त्यदाह्यच्युता विमवाद्यो सारवाहा दिषु षट्सु तृतीयास्तु तत्तु नामान
 या एवमेते च विदुः इति ॥ तत्रेधमवाहानामेको गस्त्येति वा ॥ कात्यायनसूत्रे पुल्ल =
 स्तु पुं लहकत् इति ॥ अनयोः अगस्तीनां आगस्त्यमोहं इमां चोभेवति ॥
 पूर्णमासानामागस्त्ययो ५ पूर्णमासपारणेति ॥ शुकहंसहिमोदकानामाग
 स्त्यहेमचर्चिहेमोदकेति ॥ पाणिकानामागस्त्यपानायकपाणिकेति ॥ एते
 कचित् ॥ अगस्तीनां सर्वेषामविवाहः ॥ उक्तं श्रीधरीयि ॥ न विवाहो ह्यग
 स्तीनां सर्वेषां स्वगणैः सह ॥ जामदग्न्यादि सर्वत्र विवाहो नास्ति संशयः

लोहितानां वैश्वामित्रादित्येति ॥
 १३

यनां

लोहितानां वैश्वामित्रादित्येति ॥ वैश्वामित्रमाधुच्छंदसेति वा ॥ द्वौ वा ॥ वैश्वामित्रादित्येति ॥
 रोक्षकाणारेणूनां वैश्वामित्रगाधिनैरेणवेति ॥ वैश्वामित्ररौक्षकैरेणवेति वा * ३
 बृहदग्निः ११ आद्योसुर्योयेषांते ॥ एवं ये शालास्ते विशालाष्टकाः १२ शालं
 कायेनः १३ अग्निदेव १४ पुलकः १५ एते पूर्वोक्ताश्च दश विश्वामित्र
 कुलेः खिलाः संस्पृष्टाः परस्परं एक गोत्रा भवेति ॥ एकामर्षायाः ॥
 कामकां नां वैश्वामित्रदेवश्रवसौ देवतरसाति ॥ अजानां वैश्वामाधुच्छं
 दस्येति ॥ वैश्वामित्राश्मरथ्यवाधूलेति वा ॥ अघमर्षणानां वैश्वामित्रा
 घमर्षणः कोशिकैति ॥ पूरणानां वैश्वामित्रपूरणेति ॥ द्वौ ॥
 वैश्वामित्रदेवरातपौरणेति वा ॥ इंदुकुशिकानां वैश्वामित्रे इंदुकौशिके
 ति ॥ द्वौ ॥ धनं जयानां वैश्वामित्रमाधुच्छंदसधानं जयेति ॥ वैश्वामित्रमा
 धुच्छंदसो हिणेति ॥ वेणूनां वैश्वामित्रगाधिनैरेणवेति ॥ इन्द्रनां वैश्वामित्र
 गालकायनैकोशिकेति ॥ आश्मरथ्यानां वैश्वामित्राश्मरथ्यावाधूलेति ॥
 रुद्रेणूनां वैश्वामित्रगाधिनैरेणवेति ॥ एते आश्वलायनोक्ताः ॥ अ-
 साघमर्षणेति वा ॥ रोहिणानां वैश्वामित्रमाधुच्छंद ३

१३

कपोतरतसौ द्वौ * ३

धृ

ये त्वेन्यपि षड्गुणां ताः ॥ कतानां वैश्वामित्रकात्याकीलेति ॥ स्थानां वैश्वामित्र
 साङ्गुलमाङ्गुलेति ॥ कथकानां वैश्वामित्रकायककायकेति ॥ हिरण्यरेतसा द्वौ ॥
 वैश्वामित्रहिरण्यरेतसेति ॥ सुवर्णरेतसा द्वौ ॥ धृतरेचसा च द्वौ ॥ आद्यो वैश्वामि
 त्रः ॥ अन्यस्वेनामा ॥ इतरे तसा वैश्वामित्रधृतकौशिकेति ॥ श्रीधरः ॥ विश्वा
 मित्रे नोद्देहकात्थशो गे स्तथा ॥ त्रियुक्तप्रवरैर्धनं जयेः ॥ धनं जयोनोद्देहदत्रि
 शोद्देर्भारद्वाजे नोद्देहयुः कताश्च ॥ विश्वामित्रदशगणमुनयो निर्णीताः ॥ इत्ये
 कोनपंचाशद्गणानां विस्तारस्तेषां सागोच्यासागोत्रनिर्णयः २२ अथ द्विगण-
 र्हेकनामानस्ते निर्णयः सूर्यज्योतिर्विद्विरुक्तः ॥ यथा मित्रवर्षवशेषिच नामसा
 म्यादेकविंशस्ते कपिमुद्गलाद्याः ॥ तन्निर्णयः स्यात्प्रवरैर्द्विगोत्रोद्देशात्मजः

स्यादिवदेवरातइति॥मुद्रलंगिरसीयः एकः॥एकः आत्रेयः॥अनूयोगीत्रं भिन्नं
प्रवरैर्वेद्यं॥आंगिरसभाभ्यांश्वमोदत्येति॥आत्रेयार्चनानसयोर्वातिथेति॥प
रिभाषायां त्रिषु ह्येति युक्तात् द्विसाम्यद विवाहः॥अत्रैकार्षेयसाम्याभावा
द्विवाहोस्ति॥कपिः केवलांगिरसीयः तस्य वराः॥आंगिरसमहीयवरुक्षय
मेति॥कपिः भारद्वाजीयस्तत्प्रवरः॥आंगिरसमहीयवोरुक्षयमेति॥अत्रै
कार्षेयसाम्यमस्ति॥भृग्वंगिरोगणं विना एकार्षेयसाम्यनिषेधः॥अतोऽनयोर-
पि विवाहः॥एवमग्रे वक्ष्यमाणवृत्तेनाचार्यैरपीदमुक्ते॥यथा देवरातादयः॥
विश्वामित्रजयस्कलप्रवरतो वेद्यः स्ववंशोत्रवैशालंकायनकेदिवंशगदिते
कुर्वे० इति॥एवमेवमतिमद्विरत्येषापि चोद्यं॥अथ द्यामुष्यायणाः निरूप्यं
ति॥द्यामुष्यायणाकाः सर्वदत्तकक्रीतादयः॥गोत्रह्येष्यनुदाह्याः॥शृंग-

तथा

मित्राः

इति॥इत्यगस्त्याः॥अथ मित्राः॥माधुछंदसवालखिल्यकरभाचभ्रुर्व
वविणवाअष्टालोहितयाश्चल्यचकितादेवश्रवोवालकिः॥कात्यागाधि
नरेणुदेवतरसाजहूमनूलखलेविश्वामित्रकुलेइवाहिमुनयः कुर्वे० २० ॥
याधूलोकितामयूरशिशिरास्तन्वक्षिलागालवाः शालाः श्रौमतसैकह
व्यबृहदग्न्याद्याविशालाएकाः॥शालंकायनकावदेग्निपुलकाश्चैतेदशो
क्ताः पुरा विश्वामित्रकुलेः खिलाः समकुलाः कुर्वन्तु० २२ ॥ माधुछंदसः १-
वालखिल्यः २ करमः ३ बभ्रुः ४ बवः ५ वेणवः ६ अष्टालोहितः ७ याज्ञ
वल्क्यः ८ चकितः ९ देवश्रवः १० वालकिः ११ अत्रवरोहित इति पाठः॥का
त्याः १२ गाधिनः १३ रेणु १४ देवतरसाः १५ जहूः १६ मनुः १७ उत्तरख
लः १८ इमे विश्वामित्राः १९ २० याधूलः २१ अलोकिः २२ मयूरः २३ शि
शिरः २४ तन्वाः क्षिलाः २५ गालवाः २६ शालाः २७ श्रौमतसः २८ एकहव्यः २९

५

शैशिरयोस्तथेति ज्योतिर्निर्बन्धो लोकाक्षादिव सिष्ठकश्यपगणैः स्युर्वामरथ्या
दयो जातृर्ण्यगणाः सगोत्रिण इमे सात्रेयवा सिष्ठकैरिति ॥ लोकाक्षाः व सिष्ठक
श्यपगणैः सगोत्रिणः ॥ एषां अहर्व सिष्ठ निशिकश्यपत्वं । एषामाभ्यां सहा
विवाहः ॥ ज्योतिर्निबन्धः प्रयोगपारिजातयोरुक्ताः ॥ लोकाक्षादयः यथा
आनष्टयोरकलयोः श्रौतयोरजन्तारिणः ॥ सूरश्वाहीरजश्चैव बाहवस्तद
नन्तरं ॥ तथावात्रुचयः प्रोक्ताः सौरंध्योरजसंवकाः ॥ स्वायुक्षिगाश्च
लोकाक्षास्तथैव शरदराकाः । एतेन योदशीः क्तहर्व सिष्ठ निशिकश्य
पाः ॥ गायत्रीयोनि संबन्धादंगीकृत्य प्रवर्तका अतएवैषो द्विगोत्रसंबन्धः ॥ न
तु सर्वेषां कश्यपव सिष्ठानां ॥ अतएवाचार्यैर्लोकाक्षीहीत्युक्तं ॥ हिशब्दे नि
श्चयवाचि एषां प्रवरेषु ॥ व सिष्ठकश्यपौ वर्तन्ते ॥ विवाहः ॥ एषामाभ्यं च शै

ध्वकोपिवर्जयेदित्युक्तान् ॥ अत्र श्रीधरोक्तिः पूर्व ॥ अहर्वसिष्ठानिशिकत्रयपा-
 र्व्या इति ॥ आदित्यभट्ट्या ॥ वसिष्ठैः कश्यपैर्नित्यं लोकाक्षीणामनन्वयुः ॥ अ-
 हर्वसिष्ठोक्तिस्तत्रयाज्ञान्यादिगोचरः इदमेव स्मृत्यर्थसारे ॥ रघुनाथभट्ट-
 र्भ्यां ॥ एतेषां लोकाक्षीणां सर्वे कश्यपैर्वसिष्ठैः संकृतिभिश्च सह परस्परमवि-
 वाहः ॥ सगोत्रत्वात्सप्रवरादपि ॥ एते त्रयोपि सगोत्राः ॥ सर्वसंमिता इति स्युर्वा-
 मरथ्यादयः ॥ इति वामरथ्याः ज्ञातृकर्ण्यश्चमेसात्रियवासिष्ठैः आत्रेयैः स-
 हवसिष्ठैः सगोत्रिणः नान्वयुः ॥ ४ ॥ उक्तमादित्यभट्ट्या ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ अत्रेस्तु
 पुत्रिकापुत्रवामरथ्यादयस्तथा ॥ न तथैव ज्ञातृकर्ण्यश्चवसिष्ठैरत्रिभिः सहेति ॥
 रघुनाथभट्टाः ॥ ज्ञातृकर्ण्यवसिष्ठात्रीणां सूत्रकौरेर्द्विगोत्रे त्वेनातुक्तानामपि

रवीतसांकृत्या इत्यार्षेयाः ॥ शक्तिगौरिवीतसांकृत्येति वा ॥ सांकृत्यानां सर्वेषां गो-
त्रप्रसाम्यादऽविवाह इति श्रीधरः ॥ आंगिरससंस्कृतिप्रतिमाषादीनां माय-
स्तंबोक्तवसिष्ठसंबधिसंस्कृतिप्रतिमाषादीनां च समस्तवसिष्ठगणैरहर्व-
सिष्ठनक्तं कश्यपगणेन च सह विवाहो नास्तीति ॥ उक्तात्समस्तवसिष्ठैर्निज-
वर्गगौरित्युक्तं ॥ आदित्यभट्टायां स्मृत्यर्थसारेोक्तिः ॥ संस्कृतानां द्विगोत्रा-
द्यासिष्ठैश्चतुर्विधैः ॥ स्वर्गीयैः स्वगोत्रे त्वात्प्रवरैक्याच्च नान्वयुरिति ॥ संस्कृ-
तिवत्प्रतिमाषाः ॥ कार्यपावत्सारैर्ध्रुवप्रवरकाश्यपगोत्राः परस्परं वि-
वाह्याः ॥ इत्यत्र प्रमायां संस्कृतं चत्वारः तत्र संस्कृतं चेत्येते चत्वारः श्रुतिचोदि-
ताः ॥ शुद्धांगिरोगणैर्केचित् ॥ आर्षेयास्तो उदाहृताः ॥ भारद्वाजगणै-

केचित्पंचार्षेया इमेताः ॥ एषां त्रिप्रराः प्रागुक्ताः ॥ भारद्वाजसांकृत्यानां आंगिर-
सवार्हस्यभारद्वाजसांकृत्यानां गौरवीतेति ॥ गौतमस्य गणैर्केचित् ॥ वसि-
ष्ठस्य कुलोत्पन्नः ॥ कार्यपैस्वीकृतोपरः ॥ पंचार्षेयः सर्वे प्राक्ता द्यामुष्या-
यणगोत्रजः ॥ शक्त्यकार्यपावत्सारसांकृत्यगौरवीतेति ॥ सकार्य-
पावसिष्ठैश्च स्वगणं च विवर्जयेत् ॥ भारद्वाजैस्तथाशुधेरंगिरोगणैश्च दोग्रहः ॥
सुद्धांगिरोगणैश्चैव प्राक्ता संस्कृतियोपरे ॥ आर्षेया एव ते प्राक्ता न द्विगोत्रा-
इमेमताः ॥ भारद्वाजैः संस्कृतिभिस्तथा वासिष्ठकश्यपैः ॥ सांकृत्यैश्च विवाह्याः-
स्युस्त्र्यार्षेयाः संन्याततः ॥ भारद्वाजाः कश्यपाश्च पंचार्षेयाश्च निर्णया-
त् ॥ द्यामुष्यायणजाः सर्वे पंचार्षेयाः प्रकीर्तिताः ॥ एकस्तमेज्जे

१७
 तोयाहो दाहणी स्वीकृतेस्तथा ॥ स्वगणेदावितिज्ञेयाः पंचार्षेयाः प्रकीर्ति-
 ताः ॥ श्राधरकृतप्रवरसंज-
 म ॥ पाणिग्रहासदाकार्यः स्वस्ववंशान्विनैवतु ॥ षडशीलां प्रतिमाष-
 विभागः ॥ मौनभार्गवप्रतिमाषो गोतमगणस्थाः ॥ शुनकप्रतिमाषो क-
 लन्ववगणस्तुः ॥ लोहितप्रतिमाषः आगस्त्यगणस्तुः इतिरुष्टाचा-
 र्यः प्रतिमाषाः संकृतयो विवाहाहः स्तुसंमताः ॥ कश्यपाश्च वसिष्ठा-
 श्ववर्जयित्वा तथोन्यतः ॥ अत्र कश्यपराष्ट्रेन नानाग्रंथसंमत्त विचना-
 दिभिः प्रायेणाहर्वसिष्ठ नक्तंकश्यपसंज्ञालोगा सादयो वज्र्याख नतु नि-
 धुवाद्या कश्यपा इति श्रीधराचार्याः ॥ एवं बोधायनापस्तंबवेरवानसा

१७

केषु सूत्रे ॥ पुत्रत्रगणाद्वयमध्ये पाठद्विगोत्रोत्प्रेक्षा ॥ वामरथ्यादीनामत्रिपुत्रिका-
 पुत्राणां सर्ववसिष्ठैरत्रिभिश्च परस्परमविवाहइति ॥ श्रीधरीये ॥ अथ
 कात्यायनलोगाक्षिसूत्रे मत्स्यपुराणे चोक्ता जातूकर्ण्यः स्त्र्यार्षेयः ॥ वा-
 सिष्ठत्रिजातूकर्ण्येति ॥ अत्र प्रवरेषु वसिष्ठात्रिष्ठितत्वादविवाहइति ॥
 सांख्यानिजवर्गे जैरथिवसिष्ठैश्चापिसात्रेयैकै विश्वा मित्रगणे धनंजय-
 गणाकुर्वं २३ सांख्याः संकृतिगणस्थाः शुभांगिरसगणस्तुः शुधवसि-
 ष्ठैश्च सहनान्वयुरिति पूर्वसंकृतिगणस्तुः रांबुस्तंडिक इत्यादिनेक्तः शुध-
 इति ॥ शुधवसिष्ठा उपमन्यवश्च पराशराः कुंडिनकाश्चतुर्थः ॥ वासि-
 ष्ठाश्चौचतैव दत्तौ पुत्रास्तथा संकृतयोपरेच ॥ संकृतिगणानां आंगिरसगो

कात्यायनाश्वालाशनसत्यावाटु जैमिनि-द्राघायण्यादिसौत्रामणिनिषेधवचनानि ज्यो
तिर्निबंधनिर्याय सिंधुप्रयोगवारिजा तादिनिबंधेषु लिखितानितानितुनिशिका
र्ययपंचाश्या कात्रयपूतिमाषपराणि ॥ नस्तुकेवलंगिरसपूतिमाषपराणीति ॥
श्रीधरीयादिबहुनिबंधेषु निर्णीतानीतिसंक्षेपः ॥ वाजपेयाः पुराणगतं राकमध्य
पाठस्य तु कृत्यभेदेन नाममात्रसाम्येन वाक्यस्योपपादनीयत्वादप्यथा तस्याव्यवस्थि
तेत्येव बहुविधवप्रसंगादेवं सति केवलंगिरसमध्यपाठस्य प्रयोजनं चिंतयमित्यलं ॥
सात्रेयैकरिति ॥ आत्रेयैः सहितैर्विश्वामित्रैर्धनंजयाः सगोत्रिणा इति कात्यान तंत्रे ॥
ततो धनंजयानामत्रिविश्वामित्रवर्जमिति ॥ तथादित्यमथांस्मृत्यर्थसारः ॥ विश्वा
मित्रात्रे गोत्रैस्तनोद्देह्युर्धनंजया इति ॥ श्रीधरः ॥ अथ धनंजयाः ॥ करिनानाद

यस्यावर्षयाः ॥ विश्वामित्रमधुच्छंदसधनंजयेति ॥ आत्रेयार्चनानसधनंजयेति ॥ एकविं
 साम्यात्सगोत्रत्वादविवाह इति ॥ २३ ॥ एवंकापिलशौंगशैशिरगणाज्ञया भरद्वाजकैर्वि
 श्वामित्रगणैरथैहेति ॥ एवम्भरद्वाजकैर्विश्वामित्रगणैश्चसहकापिलशौंगशैशिराणां
 गणाः सगोत्राः ज्ञेया इति ॥ प्रमाणंतत्रेश्रीधराचार्यः ॥ तत्रशौंगशैशिराणां बीजक्षेत्रद्वा
 रेणसमस्तभरद्वाजगणैः समस्तविश्वामित्रान्त्रगणैरविवाहः ॥ एषात्रिप्रवरसाम्यात् ॥
 शौंगशैशिराणां ॥ कपिलानासांगिरसबार्हस्पत्यभरद्वाजबादनमातृवचसेति ॥ अ
 यस्तंबसूत्रेभरद्वाजत्रिप्रवरसाम्यात् ॥ शौंगशैशिराणामपित्रिप्रवरसाम्यात् ॥ विश्वामि
 त्रगणपाठात्समस्तविश्वामित्रैः शौंगशैशिराणामविवाहः ॥ जमदग्न्यैर्देवरा
 तादयः ॥ विश्वामित्रजयस्कजप्रवरतोयः स्वचंशौत्रैर्वैशालंकायनके द्विवंश
 वै

णस्थः॥ तत्तद्वैः स्ववंशः स्वगणस्थो जानीय इति॥ इत्थन्यवंशोद्भवानां मन्यवं
 शोद्भवेः॥ सहकेन हि चित्संबंधवंशेन सागोत्र्यासागोत्र्या॥ आद्या भार्गवजा
 मदग्न्य जगणत्रयीति॥ आख्या॥ अत्रास्मिन् प्रगणे भार्गवजामदग्न्य-
 जगणत्रयीवत्सार्ष्टिषेण विदमयी॥ अस्यांतथारौक्षेभुः॥ तथा भारद्वाजाज्जा
 तः कपिः॥ गर्गाज्जातः कपिः॥ अनयोश्च तथा रौंग्रौशर्ययोश्चाकसीवती
 अमीषु पंच प्रवरा विहिताः॥ उक्ताः॥ अन्यर्षिषु उर्वरितेषु त्रयः प्रवरा ईरि
 ताः॥ तु तथा कौत्सव सिंघशुनकेषु एको गदित इति॥ २४॥ अथैक प्रवरे
 सगोत्रमुदितं तद्दोष साम्या ह्कयोः सागोत्रेन विवाहितानवगमातां मातृवसा
 लयेत्॥ तज्जः कारय परं देवैः शुचिरिह ज्ञानान्मुत उज्जोत्युज्जोऽगं सा

द्वैक्ष्यएवगोत्रमुदितेविदूक्षत्रियाणां गुरोः ॥ २५ ॥ एकप्रवरेयिसगोत्रमुदिते
मुक्तमिति ॥ एकप्रवरारख्यगोत्रस्य दोषस्तद्दोष इति बहुप्रकरेपंचानां त्रिषु स
मान्यादिवल्युक्ता अत्रप्रवरसाम्यंससाम्या ॥ तयोः तद्दोषसाम्या योः संगोत्रं
अत्रास्मिन्सगोत्रस्य भावः ॥ भावेतत्त्वयणेत्यादिना पूर्वर्धिः ॥ संगोत्रे विवाहि
ता विवाहितः संजातो यस्याः असौ याता अनवगमात् ॥ संभोगं विना मातृव-
द्यालयेत् ॥ भोजनादिना ॥ अज्ञानात् जज्ञातस्यां जनितः स एंदेवैः श्वां इत्येव
शुचिर्भवति सकश्यपगोत्रीया ज्ञानाच्च तूतजः अंत्यजः एव ॥ आगश्चासौ
अंकश्च तस्मादधरीहयप्रवरमंजयौ ॥ राज्ञां विवाहे प्रवरस्तु कार्यः ॥ पु-
रोहितैर्यः क्रियते स एव ॥ एषां न कार्यः प्रवरः कथंचित्कुथैः समानप्रवरत्वसा-
गांकान् ॥ ब्राह्मणान् क्षत्रिय एवेति निश्चयः ॥ गुरो र्यद्गोत्रं तद्गोत्रं विदूक्षत्रियाणां
वैश्यराजन्यानामुक्तं ॥ उक्तं श्री २

२०

साम्यात् ॥ अयमेवमायोऽज्ञातप्रवरिणां ॥ तत्रैवोक्तं ॥ असंप्रज्ञातबंधना
 ताचार्यः ॥ प्रवराः स्मृताः ॥ पक्षेचास्मिन्निवाहेस्तु चोसयेदत्तपुत्रवत् ॥ २५ ॥
 इतिसागोत्रोद्वाहः ॥ तत्वेत्तत्संगोत्रसंप्रवरितं ज्ञानं मुनीनां कृतं पुण्यं स-
 प्रतिकोशेन कृतिना वृत्तेश्च तत्त्वप्रमेः ॥ उद्वाहप्रतिबंधनादिषु पठेदायुः
 सुतार्थप्रदप्रातः स्मर्तुरशेषपापशयनं स्याच्चैकवृत्तेः फले ॥ २६ ॥ इति
 श्रीकेशवेदेवज्ञकृते गोत्रप्रवरनिर्ययः समाप्तः ॥ मुनीनां तत्वे निश्चया
 र्थं केशवेन कृतिना कुशलं न ज्ञानं प्रकारात् रूपं कृतं किं विशिष्टं ॥ तत्त्वस-
 गोत्रसंप्ररितां गोत्रेण सहेतिसंगोत्रं प्रवरेः सहेतिसंप्रवरं ॥ संगोत्रं च स-

२०

गदिते कुर्वे ॥ २४ ॥ विश्वामित्रगणैः जामदग्न्यैश्च सह देवरातस्या विवाहः ॥ उ-
 क्तं गृह्यपुत्रतावादित्यमदयो ॥ जामदग्न्यविश्वामित्राणां देवरातवर्जविवाहो-
 स्ति ॥ हरिवंशोक्तिः ॥ और्वश्येवमृचीकस्य सत्यवत्यो महायराः ॥ जामदग्न्य-
 स्तपोवीर्याजज्ञे ब्रह्मविदां वरः ॥ मध्यमश्च शुनः शोपो शुनः पुष्टः कनिष्ठकः ॥
 इत्युक्त्वा ॥ देवैर्दत्तः शुनः शोपो विश्वामित्रैर्गोमर्गवः ॥ देवैस्त्रातः सैव स यस्मा-
 देवरातः स्ततो भवेदिति ॥ एतच्च भारते ॥ भागवतनवमस्कंधे ॥ रामायणेप्यु-
 क्तं ॥ बृहच ब्राह्मणे सह देवरातो वैश्वामित्र आसाद्य यद्यश्रुतो शुनः शोपो ज्ये-
 ष्ठ उक्तस्तथापि जामदग्न्यैर्विश्वामित्रैश्च विवाहः ॥ द्विवंशगदिते शालंकाय-
 ने केष्वेति श्रुत्येन विश्वामित्रजः विश्वामित्रगणस्तुः ॥ तथायस्कडाः यस्कग-

२१

रेवनामस्तरेतदि
 तित्ये ॥ अतो
 स्थजामग्न्य ५२

प्रवरं च सगोत्रसप्रवरे ॥ तत्वे च ते सगोत्रसप्रवरे च ॥ तत्त्वसगोत्रसप्रवरे तत्त्वसगोत्र
सप्रवरे ॥ जाते यस्मात् तत्त्वसगोत्रसप्रवरितं निश्चय रूपसगोत्रसप्रवरं मि
तिकैः तत्त्वप्रमेः वृत्तैः ॥ तत्त्वपंचविंशतिप्रमाणानियेषां तानि पुनः किं विशिष्टं
पुण्यं ॥ पुण्यातिशयकरं ॥ अत एवोद्वाह वृत्तबंधनादिनादिषु पठेत् ॥ विवाह
मोंडीबंधानादिषु पठेत् ॥ यतः आयुः सुतार्थप्रदं ॥ प्रातः स्मर्तुः ॥ अशेषपा
पशमनं निशेषक लम्बहरं ॥ चेति ॥ परं ॥ एकवृत्तेः फलं ॥ एकस्मिन्परब्रह्म
णि वृत्तिराध्यासः ॥ तस्या फलं तदिति ॥ २६ ॥ उपसंस्मर श्लोकमाहा ॥ अह
भद्रमार्गमिति सुनीनां मार्गयशास्त्रं स्वयंचकार ॥ श्रीकेशवो नंदिपुराधिवासी

देवज्ञतुष्ट्यैकमलाकरात्मा ॥२७॥ तद्ध्याकृतौ वाक्कसमनः सरम्यामालावि
भूषातुरमारमाय ॥ प्रभाकरो देवविदां वरिष्ठेनारेणायैतिसमर्पयामि ॥२८॥
। इतिकेरावदेवज्ञ विरचिते गोत्र प्रवरे प्रभाकरे देवज्ञकृतटीका समाप्ता ॥
शके १७३५ श्रीमुरवसे वत्से पौष शुभ अष्टमी गुरुवारे लिखितं पुस्तकं =
समाप्तं ॥ शुभं वतु ॥